

57
НЗ4

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
НАУКОВО-ПРИРОДОЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Том VII

ВИДАВНИЦТВО АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
КІЇВ — 1959

ПАЛЕОНОТОЛОГІЯ

РЕШТКИ ЧАСНИЧНИЦЬ (PELOBATIDAE, AMPHIBIA) У ЧЕТВЕРТИННИХ ВІДКЛАДАХ ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

К. А. Татаринов

Про викопну фауну земноводних (Amphibia) України в літературі до останнього часу не було відомостей. Хоч у фондах відділу палеонтології Інституту зоології АН УРСР (Київ), Науково-природознавчого музею АН УРСР (Львів) та в різних обласних краєзнавчих музеях і на відповідних кафедрах та в музеях університетів є значні остеологічні колекції, зібрані у четвертинних (антропогенових) відкладах в різних пунктах України, проте в них майже немає решток (фрагментів кісток) викопних земноводних.

Цілком зрозуміло, що дрібні і своєрідні за своєю структурою кістки четвертинних земноводних швидко руйнуються, погано зберігаються, і при розкопках їх знаходять надзвичайно рідко. Погана ж збереженість наявних незначних фрагментів кісток, які все ж вдається знайти на природних відслоненнях, не дозволяє визначити, яким саме видам земноводних вони належать. Саме цим і пояснюється те, що у порівнянні з викопними антропогеновими ссавцями (Підоплічко, 1951, 1956; Корнєєв, 1953) і навіть птахами (Воїнственський, 1956) описаних родів і видів антропогенових земноводних надзвичайно мало. Обмеженими є пункти знахідок викопних земноводних. Так, І. Г. Підоплічко (1951) із земноводних неогену та антропогену вказує лише саламандру (*Salamandra*), рапакавку, або квакшу (*Hyla*), та часничницю (*Pelobates*). Причому рештки часничниць були виявлені у плюоценових відкладах Одеси і у четвертинних відкладах Криму (Підоплічко, 1951; Бурчак-Абрамович, 1936).

Ніяких відомостей про знахідки будь-яких викопних земноводних, про їх геологічний вік немає і в спеціальних працях по цій групі нижчих хребетних тварин (Terent'ev, Chernov, 1949; Щепанек, 1949; Полушина, Татаринов, 1952; Банников, Денисова, 1956; Колюшев, 1956).

У зв'язку з цим кожна нова документальна знахідка викопних земноводних заслуговує на увагу, бо дає можливість скласти повніше уявлення про видовий склад фаун недалекого минулого, їх формування, дозволяє говорити про ландшафти і кліматичні особливості тієї або іншої території в більш ранні геологічні періоди.

Як зазначалось вище, до 1951 р. знахідки часничниць на Україні були відомі лише з плюценових відкладів Одеської області і антропогенових відкладів Кримської області. В 1953 р. співробітники відділу палеозоології Інституту зоології АН УРСР в околицях м. Чорткова Тернопільської області у давньому гроті, який утворився у тортонаських вапністих пісковиках і був заповнений червоночорвітим піском ранньоантропогенного віку (гоміцен), виявили рештки хребетних тварин, в тому числі земноводних — часничниць (*Pelobates*) (14 кісток, що належали восьми особинам) і жаб (*Rana*) (12 кісток, що належали шести тваринам). Ця знахідка була описана В. І. Таращуком (1956). Він зазначає, що з 14 фрагментів, що належать часничниці, було шість лобнотім'яних кісток (з них три цілі), вісім крижкових хребців; крім того, виявлені кістки, які мають другорядне діагностичне значення. В. І. Таращук свідчить, що поряд з остеологічними фрагментами, які цілком подібні до кісток (лобнотім'яних) сучасної часничниці і тому мають належати *Pelobates fuscus* Laug., були виявлені фрагменти, відмінні від кісток сучасних часничниць за своїми розмірами і скульптурою. Ці фрагменти, за цитованим автором, очевидно, належали якомусь невизначеному виду *Pelobates*.

В червні—серпні 1956 р. під час експедиції на Поділлі автор цієї статті разом з студенткою біологічного факультету Львівського університету І. В. Гринь на п'ятій і шостій (за Полянським, 1929) річкових терасах Серету поблизу сіл Синякового і Горішньої Вигнанки Чортківського району Тернопільської області виявив нові місцезнаходження викопної фауни антропогенових хребетних тварин, а серед них — рештки кісток часничниць та деяких інших земноводних і плазунів, що добре збереглися *.

Викопна фауна, виявлена поблизу с. Горішньої Вигнанки, знаходилася на п'ятій річковій терасі у червонооранжевому глиністому піску алювіального походження. Невеличка заглибина, виповнена цими ранньоантропогеновими (гоміценовими) відкладами, межувала з великими відкладами червоної глини, яка злягала на білому вапняку міоценового віку.

Висота місцезнаходження викопної горішньовигнанської фауни над рівнем р. Серету досягає 79 м. Кістконосний горизонт, де збирали фауну дрібних хребетних тварин, незначний: його максимальна товщина 0,5—0,6 м, довжина 10—12 м.

У цьому місці фрагменти кісток часничниць зустрічались у значній кількості. З 1088 знайдених зразків 92 належать час-

* Фрагменти кісток земноводних частково визначені В. І. Таращуком, якому складаю щиру подяку.

ничницям. Встановлено, що виявлені фрагменти і цілі кістки, зокрема лобно-тім'яні (fronto-parietale), носові (nosale), міжчелепні (praemaxillare) кістки і крижкові хребці, які прекрасно збереглися, належать 23 часничницям сучасного виду *Pelobates fuscus* L a i g. та трьом часничницям, вид яких поки що не встановлено (*Pelobates* sp.).

Викопна фауна поблизу с. Синякового знайдена на відслонені шостої річкової тераси, недалеко від так званої Синяківської печери. Fauna виявлені у середньоантропогенових (плейстоценових) відкладах, які виповнюють щілини і тріщини тортонаських пісковиків. Висота місцевознаходження викопної синяківської фауни над рівнем р. Серету досягає 105 м. Чітко виявленого кісткового горизонту тут не було. Кістки знаходилися у всій товщі плейстоценових відкладів, що виповнювали щілину.

Біля Синяківської печери зібрано 520 цілих кісток, окрім уламків, зубів, щелеп. Більша частина остеологічного матеріалу — рештки ссавців. Часничниця тут знайдено мало: всього шість фрагментів, які належать чотирьом екземплярам *Pelobates* sp.

Таким чином, протягом серпня 1953 р., червня, липня і серпня 1956 р. на відкритих місцевознаходженнях антропогеної фауни в околицях м. Чорткова та поблизу сіл Горішньої Вигнанки і Синякового Тернопільської області (західне Поділля) співробітниками Інституту зоології АН УРСР та Науково-природознавчого музею АН УРСР серед викопної фауни вперше на Україні знайдено значну кількість земноводних, зокрема часничниць (всього 38 екз.). Більшість виявленіх у гоміценових і плейстоценових відкладах часничниць ідентична з сучасним видом *Pelobates fuscus* L a i g., проте незначна їх кількість віднесена до невизначеного виду *Pelobates* sp. Систематичне положення цих часничниць можна буде встановити, коли буде зібраний додатковий серійний матеріал.

Слід відзначити, що за межами України рештки часничниць знайдені у гоміценових відкладах Угорщини (Кормос, Ламбрехт, 1916).

ЛІТЕРАТУРА

- Банников А. Г., Денисова М. Н., Очерки по биологии земноводных, М., 1956.
Бурчак-Абрамович М. И., Рештки *Pelobates fuscus* L a i g. з карстової печери на Караба-Яйлі (Крим), Зб. праць Зоол. музею АН УРСР, № 16, 1936, стор. 129—134.
Войнистенский М. А., Современное состояние и происхождение орнитофауны степной зоны Европейской части СССР, автореф. дисс., К., 1956.
Колюшев И. И., Материалы по амфибиам Закарпатской области, Науч. зап. Ужгород. гос. ун-та, т. XVI, 1956, стор. 55—65.
Корнеев О. П., Викопна фауна алювіальних пісків середнього Дніпра (ссавці), Труди Зоол. музею Київ. держ. ун-ту, № 3, 1953, стор. 5—48.
Пидопличко И. Г., О ледниковом периоде, вып. 2, К., 1951, стор. 208—211.
Пидопличко И. Г., Материалы до вивчення минулих фаун УРСР, вып. 2, К., 1956, стор. 84, 103, 132.

Полянський Ю., Подільські етюди, ч. I, Тераси, леси і морфологія Галицького Поділля над Дністром, Зб. математичної природописно-лікарської секції Наук т-ва ім. Шевченка, т. XX, 1929.

Полушана Н. А., Татаринов К. А., До герпетофауни Закарпатської області і Радянських Карпат, Наук. зап. Природознавч. музею АН УРСР, т. II, 1952, стор. 117—126.

Таращук В. І., Рештки часничниці з ранньоантропогенових відкладів Чорткова, Зб. праць Зоол. музею АН УРСР, № 27, 1956, стор. 175—176.

Терентьев П. В., Чернов С. А., Определитель пресмыкающихся и земноводных, М., 1949, стр. 81—82.

Когтос Т., Lambrecht K., Die Felsnische am Remetehegy und ihre Postglaziale Fauna, Jahrbuche der KGL ungarischen geologischen Reichsanstalt, Budapest, 1916, S., 382.

Stérapék O., Obo živelnici a plazi Zemi Českých, Praha, 1949, str. 46—48.

ОСТАТКИ ЧЕСНОЧНИЦ (PELOBATIDAE, AMPHIBIA) В ЧЕТВЕРТИЧНЫХ ОТЛОЖЕНИЯХ ЗАПАДНОЙ ПОДОЛИИ

K. A. Tatarinov

Резюме

В работе дан обзор описанных в литературе немногочисленных находок костных остатков чесночниц (Pelobatidae, Amphibia) в пределах Украины и смежных районов Европы.

Одновременно описаны новые находки ископаемых чесночниц, относящихся к формам *Pelobates fuscus* L a i g и *Pelobates* sp. (Таращук, 1956). Так, в июне—августе 1956 р. значительное количество фрагментов костей чесночниц обнаружено в гомиценовых отложениях вблизи с. Горишней Выгнанки и небольшое количество — в плейстоценовых отложениях в окрестностях с. Синякового Чертковского района Тернопольской области (западная Подolia).

PELOBATIDAE FINDS IN THE QUATERNARY DEPOSITS OF WESTERN PODOLIA

K. A. Tatarinov

Summary

The paper reviews the few finds of osteal remains of Pelobatidae (Amphibia) from the Ukraine and adjacent area of Europe, which have been described in the literature.

A description is also given of new fossil Pelobatidae relative to the forms *Pelobates fuscus* L a i g and *Pelobates* sp. (V. I. Tarashchuk, 1956). In June—August 1956 a considerable quantity of Pelobatidae bone fragments were discovered in Homicene deposits near the village of Gorishnya Vygnanka and a small quantity in the Pleistocene deposits in the vicinity of the village Sinyakovo, Chortkiv district, Ternopol region (Western Podolia).

ЗМІСТ

Палеонтологія

П. П. Балабай, До вивчення птераспід нижнього девону Поділля. Повідомлення I	3
С. І. Пастернак, С. П. Коцюбинський, Велетенський амоніт <i>Parapuzosia daubréei</i> Grossouvre з Волино-Подільської плити	22
С. П. Коцюбинський, <i>Inoceramus lamellatus</i> sp. n. з верхньотуронських відкладів Волино-Подільської плити	27
К. А. Татаринов, Знахідки часничниць (<i>Pelobatidae, Amphibia</i>) у четвертинних відкладах західного Поділля	32
С. І. Пастернак, Палеонтологічні колекції науково-природознавчого музею АН УРСР	36

Зоологія

Ф. І. Страутман, Зміни в орнітофауні західних областей України в ХХ ст.	42
К. А. Татаринов, Результати вивчення теріофауни західних областей України вітчизняними зоологами	49
О. П. Кулаківська, В. М. Івасик, Зараженість коропів паразитами в ставках з різним водопостачанням	63
О. П. Кулаківська, Матеріали до фауни паразитів риб водоїм західних областей України	69
I. К. Загайкевич, До вивчення кормових зв'язків шкідливих лісовоих комах	78
Я. В. Брицький, В. І. Здун, Нові дані про деяких комах-шкідників цукрових буряків Львівської області	84
Ф. І. Страутман, Нарис орнітофауни Радянських Карпат	87
I. І. Турянін, До фауни гамазових кліщів Закарпатської області УРСР	93

Ботаніка

В. М. Мельничук, Огляд родів <i>Grimmia</i> та <i>Dryptodon</i> бриофлори УРСР	97
К. А. Малиновський, Структурні і флористичні зв'язки деяких фітоценозів субальпійського пояса Українських Карпат і питання їх генезису	116
Т. К. Зеленчук, Запаси насіння в ґрунті пасовищ Дублянської долини в околицях Львова	123

СОДЕРЖАНИЕ

Палеонтология

П. П. Балабай, К изучению птераспид нижнего девона Подолии. Сообщение I	20
С. И. Пастернак, С. П. Коцюбинский, Гигантский амонит <i>Parapuzosia daubréei</i> Grossouvre с Волыно-Подольской плиты	26
С. П. Коцюбинский, <i>Inoceramus lamellatus</i> sp. n. из верхнетуронских отложений Волыно-Подольской плиты	30
К. А. Татаринов, Находки чесночниц (<i>Pelobatidae, Amphibia</i>) в четвертичных отложениях западной Подолии	35
С. И. Пастернак, Палеонтологические коллекции Научно-природоведческого музея АН УССР	40

Зоология

Ф. И. Страутман, Изменения в орнитофауне западных областей Украины в ХХ ст.	48
К. А. Татаринов, Результаты изучения теріофауны западных областей Украины отечественными зоологами	61
О. П. Кулаковская, В. М. Ивасик, Зараженность карпов паразитами в прудах с различным водоснабжением	68
О. П. Кулаковская, Материалы к фауне паразитов рыб водоемов западных областей Украины	76
И. К. Загайкевич, К изучению кормовых связей вредных лесных насекомых	82
Я. В. Брицкий, В. И. Здун, Новые данные о некоторых насекомых — вредителях сахарной свеклы Львовской области	86
Ф. И. Страутман, Очерк орнітофауны Советских Карпат	92
И. Турянин, К фауне гамазовых клещей Закарпатской области УССР	96

Ботаника

В. М. Мельничук, Обзор родов <i>Grimmia</i> и <i>Dryptodon</i> бриофлоры УССР	115
К. А. Малиновский, Структурные и флористические связи некоторых фитоценозов субальпийского пояса Украинских Карпат и вопросы их генезиса	121
Т. К. Зеленчук, Запасы семян в почве пастбищ Дублянской долины в окрестностях Львова	131